

CĂSĂTORIA - ANALIZA COMPARATIVĂ: INSTITUȚIE ÎN DREPTUL PRIVAT ROMAN ȘI INSTITUȚIE ÎN REPUBLICA MOLDOVA

Diana MOROȘAN

Departamentul Inginerie, Drept și Evaluarea Imobilului, grupa DP-2106,
Facultatea Construcții, Geodezie și Cadastru, Universitatea Tehnică a Moldovei, Chișinău, Moldova

Autorul corespondent: Viorica Ursu, viorica.ursu@dp.utm.md

Rezumat: Căsătoria este o instituție a dreptului. Această instituție a luat naștere încă în antichitate, perfecționându-și condițiile pe parcursul istoriei, ajungând astăzi să fie o posibilitate legală a celor ce își doresc să fie împreună, adică să fie o uniune oficială. Prezentul articol are drept scop expunerea procesului de căsătorire în aspect comparat, făcând o paralelă între trecut și prezent. Va fi analizată căsătoria din perioada romană și căsătoria din RM. De asemenea, se va trece în revistă condițiile de fond la încheierea căsătoriei, impedimentele ce pot sta în fața validării ei, dar și modul de încetare și desafece a căsătoriei.

Cuvinte cheie: căsătorie, drept privat roman, jurisconsulți, legislație, condiții de fond, desfacere, încetare.

Introducere

Încă din cele mai vechi timpuri, chiar din antichitate căsătoria a fost considerată una dintre cele mai importante instituții sociale. Jurisconsulții romani au definit termenul căsătorie, ca fiind „uniunea bărbatului cu femeia, o comuniune pentru întreaga viață, împărtășirea dreptului divin și uman” [3, p 191]. Sau o altă definiție, a autorului Hanga VI, unde este stabilit „că căsătoria este unirea bărbatului cu femeia constând într-o comunitate de viață de nedespărțit” [4, p 131].

Astăzi, termenul căsătorie este analizat din perspectiva unei situații juridice dar și din poziția unui act juridic. Ca situație juridică în cercetarea sa, autorul Nistor consideră că, „căsătoria prezintă statutul legal al soților dobândit prin încheierea actului juridic al căsătoriei.” Această situație juridică, în principiu permanentă, este determinată de reglementarea legală privind căsătoria și există pe tot timpul cât durează căsătoria. Ca act juridic, în aceeași cercetare, Nistor afirmă că „căsătoria înseamnă acordul de voință al viitorilor soți prin care ei consimt să li se aplice regimul legal al căsătoriei, fără a avea posibilitatea de a-1 modifica.” Însă ca excepție, soții pot încheia un contract matrimonial pentru a modifica doar regimul juridic al bunurilor dobândite de ei în timpul căsătoriei, desigur în limitele prevăzute de lege. Totodată se evidențiază o legătură între aceste accepțiuni, deoarece situația juridică a celor căsătoriți stă la baza conceptului precum că căsătoria este un statut pe care îl dobândesc cei ce se căsătoresc în urma încheierii actului juridic de căsătorie” [7, p. 14].

Căsătoria în dreptul privat roman.

Deși căsătoria era considerată un eveniment de o mare importanță în perioada romană, despre instituția căsătoriei cunoaștem mai puțină informație. Până astăzi „s-au păstrat doar câteva fragmente lacunare din operele lui Gaius și ale lui Ulpian cu privire la aspectul juridic al căsătoriei. De altfel așa cum rezultă din spusele autorilor antici, izvoarele de atunci făceau referire în special la ceremonialul căsătoriei dar și la relațiile dintre soți care erau total diferite de ceea ce sunt astăzi în R. Moldova” [6, p 139].

Potrivit jurisconsulților romani au existat mai multe forme de căsătorie. Însă cele mai cunoscute rămân a fi:

- Căsătoria cum manu (cu manus)
- Căsătoria sine manu (fără manus).

1. **Căsătoria cum manu.** „*Manus*” reprezintă expresia prin care romanii desemnau mâna, ceea ce sugerează aici situația de drept dobândită de bărbatul care „punea mâna” pe femeie. În literatura de specialitate, sensul expresiei *manus* vine să arate puterea bărbatului căsătorit asupra soției, dar mai ales puterea șefului de familie asupra noului membru din familie care era femeia căsătorită [6, p 144]. Așadar, căsătoria *cum manu* asigura prerogative întinse asupra femeii mergând până la dreptul de viață și de moarte (*ius vitae necisque*). Se consideră că soția intra într-o adevărată supușenie față de capul familiei ocupând poziția juridică a descendenților aflați sub puterea părintească. Intrând în familia soțului, femeia devenea titulară de unele drepturi specifice dintre care pe prim plan se află dreptul la rudenie civilă sau *agnațiune* [6, p 144]. Profesorul Molcuț definește această drept ca fiind „*întemeiat pe ideea de putere pe care pater familias o exercita asupra unui grup de persoane și era legătura dintre persoanele care se află, s-au aflat în trecut sau s-ar fi putut afla sub aceeași putere*” [5, p 88]. La rândul ei, căsătoria *cum manu* poate fi realizată sub trei forme: *confareatio*, *coemptio* și *usus*.

- „Căsătoria prin *confareatio* se rezervă a fi un act juridic străvechi, cu caracter solemn, esențialmente religios. Numele căsătoriei, potrivit jurisconsultilor romani provine de la pâinea din grâu (*panis farreus*) care se împărțea între soți la ceremonie ca semn al comunității de viață” [6, p 145]. Mai mult ca atât acest tip de căsătorie era „rezervată doar patricienilor. La ceremonia tradițională pentru încheierea acestui tip de căsătorie erau prezenți viitorii soți, pontifex maximus (*marelui pontif*), flaminul lui Jupiter (*flamen Dialis*) și 10 martori” [1, p 33].

- Forma de căsătorie *coemptio* era „un mijloc prin care *pater familias* vinde în *mod fictiv* femeia către viitorul soț printr-un procedeu specific numit *mancipațiune*” [10]. Ceremonia se petrecea în fața pretorului și în prezența a 5 martori cetățeni romani și puberi. „De asemenea în cadrul acestei ceremonii, femeia își cumpăra soțul cu o monedă simbolică primind în schimb o altă monedă de la viitorul soț. Se întorceau unul către celălalt și se întrebau reciproc: *Vrei să devii mamă (respectiv tată de familie) alături de mine?* Răspunsul afirmativ însemna căsătoria încheiat” [6, p 146].

- Se consideră că „pentru a permite și plebeilor să dobândească puterea asupra femeii, s-a creat tipul de căsătorie numită *usus*. Potrivit dr. Negru „*Legea celor XII table stabilește în privința ei că bărbatul și femeia care au trăit împreună timp de un an, la împlinirea lui, părțile sunt considerate căsătorite*” [6, p 146]. Iar „căsătoria *cum manu* prin forma *usus* se caracterizează prin ceremonii religioase în care femeia era condusă de la casa sa la casa soțului său cu un mare cortegiu unde se oferă un sacrificiu și se formează astfel viața comună dintre cei doi soți” [10], ceea ce demonstrează că era o formă a căsătoriei mult mai simplă față de cele rezervate patricienilor.

2. **Căsătoria sine manu.** Forma de căsătorie *sine manu* reprezintă un ritual prin care „femeia nu trecea sub puterea soțului, rămânând astfel sub puterea tatălui din familia de unde provine pe mai departe, dar având obligația să locuiască în casa soțului”. Dr. Negru presupune că acest tip de căsătorie a apărut odată cu descentralizarea familiei romane din momentul în care au fost admise căsătoriile mixte dintre patricieni și plebei (secolul V î. Hr) [6, p 147]. Din mențiunile autorilor romani nu se cunosc careva formalități la încheierea acestui tip de căsătorie, dar totuși pentru existența ei se impunea îndeplinirea a două elemente: *affection maritalis* și *honor matrimonii*. În opera lui Hanga VI se menționează că „prin *affectio maritalis* se înțelege intenția reciprocă a viitorilor soți de a încheia căsătoria, iar *honor matrimonii* este convețuirea efectivă a celor doi” [4, p 134].

Condiții de fond la încheierea căsătoriei. Indiferent de forma căsătoriei, pentru a fi considerată valabilă, era necesar întrunirea unor condiții de fond: *conubium*, *vârsta* și *consimțământul*.

1. Dacă să ne referim la *conubim*, dr. Negru definește acest termen în sens obiectiv și în sens subiectiv. „Prin sensul obiectiv se înțelege aptitudinea generală a unei persoane de a încheia o căsătorie conform dreptului civil (*ius conubii*). Iar prin sensul subiectiv, *conubium* indică posibilitatea persoanelor care deși au *ius conubii* nu se pot căsători între ele (rudenie, condiție socială, etnie, etc)”

[6, p 149]. De asemenea romanii admiteau îndeplinirea unor condiții speciale pentru a putea dobândi conubium [10]:

- „Absența afinității, a rudeniei, în linie directă și colaterală, (în linie directă până la infinit, iar în linie colaterală până la gradul șase în epoca veche și până la gradul patru la sfârșitul Republicii).
- Omiterea unei căsătorii anterioare și respectarea intervalului de văduvie (300 de zile după decesul soțului). Termenul de 300 de zile este un termen imperativ, de natură morală, cunoscut drept *termenul de viduitate* în care soția este obligată să nu încheie o nouă căsătorie înăuntrul acestui termen deoarece ea trebuie să poarte doliul pe care îl datorează soțului trecut în neființă.
- Egalitatea de condiție socială (căsătoria între patricieni și plebei, între eliberați și liberi era interzisă până când a fost anulată prin Legea Canuleia în 445 î. Hr respectiv până la August pentru cei liberi și dezrobiți)”.
2. „ În Roma antică, vârsta viitorilor soți se axa pe faptul că bărbatul trebuia neapărat să fie *puber*, adică să aibă cel puțin vârsta de 14 ani împliniți, iar femeia trebuia să fie *nubilă*, (*aptă pentru căsătorie*) adică să aibă vârsta de cel puțin 12 ani împliniți” [10].

3. În ceea ce privește *consimțământul*, acesta se cerea soților „când aceștia erau *sui juris* adică acele persoane care nu se aflau sub puterea cuiva; practic, persoană *sui iuris* la romani era numai *pater familias*” [5, p. 87], iar „când erau *alieni juris* adică persoanele aflate sub puterea lui *pater familias*: soția, copiii și nepoții din fii [5, p. 88], (cazurile cele mai frecvente), se ținea cont de *consimțământul* celor doi *pater familias*, iar *consimțământul* soților nu conta.” În epoca clasică se va cere și *consimțământul* celor doi soți, chiar dacă erau *alieni juris*. În timpul lui Augustus /736 e.n./, cei doi soți *alieni juris* se puteau adresa magistratului când considerau că refuzul ascendenților nu era motivat (Lex Iulia de maritandis ordibus) [1, p 34].

Încetarea căsătoriei. Desigur că căsătoria nu este garantată pe întregul parcurs al vieții, de aceea în dreptul roman se admiteau și unele moduri de desfacere și încetare a căsătoriei, mai exact prin desfacere forțată sau voluntară.

1. *Desfacerea căsătoriei în mod forțat* avea loc în situațiile următoare [2, p 81]:

- „moartea oricărui dintre soți;
- pierderea libertății unuia sau a ambilor soți;
- pierderea cetățeniei cel puțin a unuia dintre soți;
- pierderea drepturilor de familie, dacă fiul a fost căsătorit *cum manu* și a fost dat în adopție”.

2. *Desfacerea voluntară a căsătoriei* avea loc în mod diferit fiind în raport de procedura prin care a fost încheiată [6, p 155-156]:

- „în cazul căsătoriei *cum manu* încheiată prin *confareatio*, desfacerea intervine printr-un procedeu invers denumit *difareatio*. Soții care urmau să se despartă apăreau pentru ultima dată împreună în fața vetrei sacre cu prezența martorilor și a unui sacerdot oficial. Turta de grâu oferită era refuzată de ambii soți și rosteau, după spusele lui Plutarh, cuvinte înspăimântătoare și ciudate. Prin *difareatio* femeia pierdea și dreptul la cultul religios al soțului;
- dacă căsătoria se încheia prin *coemptio* desfacerea intervine printr-o procedură - *mancipatio*. Cumpărarea fictivă se putea anula printr-o răscumpărare a soției;
- la căsătoria încheiată prin *usus* desfacerea avea loc prin *mancipatio* similar ca în cazul căsătoriei *coemptio*;
- căsătoria *sine manu* se putea desface prin voința oricărui dintre soți, dar putea fi desfăcută și prin simpla voință a unuia din cei doi *pater familias* ai soților”.

Căsătoria în Republica Moldova

Căsătoria este un izvor al familiei, iar familia conform Constituției RM art.48 alin(1) constituie „*elementul natural și fundamental al societății și are dreptul la ocrotire din partea societății și statului*” [9].

În R.Moldova căsătoria este ocrotită de legislație, în special de Codul familiei, fiindu-i acordat prevederile Titlului III, cuprins între capitolele 3 și 9. Astfel, conform prevederilor art. 9 al CF RM „încheierea căsătoriei are loc la organele de stare civilă, precum și la alte organe abilitate prin lege” [8], fiind finalizată printr-o declarație de căsătorie. Pentru a fi validată declarația respectivă este necesar ca viitorii miri să întrunească câteva condiții de fond [7, p 15]:

- *Diferența de sex* prevăzută expres de art. 2, 11, 15 din Codul Familiei al RM, dar și în art.48 alin(2) din Constituția RM. Diferența de sex este explicată prin faptul că legislația țării stabilește căsătoria dintre o femeie și un bărbat la moment.
- *Vârsta matrimonială* este de 18 ani. Dar, la art. 14 Codul Familiei, este stabilit că: „Pentru motive temeinice, se poate încuviința încheierea căsătoriei cu reducerea vârstei matrimoniale, dar nu mai mult decât cu doi ani. Reducerea vârstei matrimoniale va fi încuviințată de autoritatea administrației publice locale în a cărei rază teritorială își au domiciliul persoanele care doresc să se căsătorească, în baza cererii acestora și acordului părinților minorului” [8].
- *Consimțământul* la căsătorie, este prevăzut la art.11 alin. (1) Codul Familiei care stabilește că „pentru încheierea căsătoriei este necesar consimțământul: reciproc; neviciat; exprimat personal și necondiționat al bărbatului și al femeii care se căsătorească”
- *Comunicarea stării sănătății*. Art. 11 alin. 2 al Codului Familiei stabilește că „persoanele care doresc să se căsătorească sunt obligate să se informeze reciproc despre starea sănătății lor” [8].

De altfel, chiar dacă sunt respectate condițiile de mai sus pot exista impedimente în validarea căsătoriei, deoarece art.15 din Codul Familiei prevede expres că nu se admite căsătoria între [8]:

- „persoane dintre care cel puțin una este deja căsătorită;
- rude în linie dreaptă pînă la al IV-lea grad inclusiv, frați și surori, inclusiv cei care au un părinte comun;
- adoptator și adoptat;
- adoptat și rudă a adoptatorului în linie dreaptă, pînă la al II-lea grad inclusiv;
- curator și persoană minoră aflată sub curatela acestuia, în perioada curatelei;
- persoane dintre care cel puțin în privința uneia este instituită o măsură de ocrotire judiciară (ocrotire provizorie, curatelă sau tutelă) și lipsește autorizarea prevăzută de lege la încheierea căsătoriei;
- persoane condamnate la privațiune de libertate în perioada cînd ambele își ispășesc pedeapsa;
- persoane de același sex.”

Înregistrarea căsătoriei se realizează de către următoarele autorități publice competente:

- serviciile stare civilă ale Agenției Servicii Publice;
- autoritățile publice locale în localitățile unde nu sunt constituite serviciile stare civilă: primăriile satelor (comunelor) și orașelor;
- misiunile diplomatice și/sau oficiile consulare ale Republicii Moldova acreditate în străinătate (MDOC), pentru cazurile domiciliului sau aflării temporare ale cetățenilor Republicii Moldova în străinătate (statul de reședință al solicitantului în străinătate) [12].

Procedura de încetarea căsătoriei este prevăzută în Codul Familie al RM, unde art.33 stabilește că „căsătoria încetează în urma decesului sau a declarării pe cale judecătorească a decesului unuia dintre soți sau prin divorț (desfacerea căsătoriei), în baza cererii unuia sau a ambilor soți ori a tutorelui soțului în privința căruia s-a instituit măsura de ocrotire judiciară sub forma tutelei. În lipsa acordului soției, soțul nu poate cere desfacerea căsătoriei în timpul gravidității acesteia și timp de un an după nașterea copilului dacă acesta s-a născut viu și trăiește” [8].

Căsătoria poate fi desfăcută **de către organul de stare civilă, pe cale judecătorească sau de către notar**, în dependență de circumstanțele fiecărui caz.

„În baza acordului comun al soților, în cazurile în care între aceștia nu există neînțelegeri referitoare la partajul proprietății comune în devălmășie, la întreținerea, educația și domiciliul copiilor minori comuni sau la întreținerea unuia dintre soți, căsătoria este desfăcută la organul de stare civilă în a cărui rază teritorială se află domiciliul unuia dintre soți sau la notar. Dacă soții au copii minori comuni și nu au ajuns la un acord privind întreținerea, educația și domiciliul acestora sau în lipsa acordului la divorț al unuia dintre soți, desfacerea căsătoriei are loc pe cale judecătorească. Desfacerea căsătoriei are loc pe cale judecătorească și în cazurile când există acordul la divorț al ambilor soți, însă unul dintre ei refuză să se prezinte la organul de stare civilă pentru soluționarea problemei” [11].

Concluzii

În concluzie, putem deduce că procesul de încheiere a unei căsătorii este mult mai simplificat în epoca contemporană, comparativ cu procesul de încheiere a unei căsătorii în dreptul roman. În dreptul roman, erau necesare o multitudine de tradiții și obiceiuri pentru ca doi oameni să fie declarați căsătoriți. Și impedimentele acelor vremuri erau altele, reieșind din statutul persoanei, pe când astăzi, căsătoria se poate încheia doar din propria voință a doi oameni, femeie și bărbat, care au atins majoratul (18 ani) sau celor de la 16 ani (ca excepție), pentru care se solicită acordul reprezentanților săi legali.

Referințe

1. ARAT, Gheorghe Teodor. *Drept privat roman*. Galați, 2008
2. CHIRIAC, Natalia. *Drept privat roman. Suport de curs*. Chișinău: Tehnica -UTM, 2019
3. HANGA, VI. *Drept privat roman*, București: Didactică și enciclopedică, 1977.
4. HANGA, VI., Jacotă M. *Drept privat roman*. București: Didactică și pedagogică, 1964.
5. MOLCUȚ, Emil. *Drept roman*. București: Universul Juridic, 2011.
6. NEGRU, Ion. *Drept roman*. Universitatea Europeană „Dragan” din Lugoj, Facultatea Drept.
7. NISTOR, Mariana. *Dreptul familiei*. Chișinău, 2013
8. Codul familiei al Republicii Moldova, nr. 1316 din 26-10-2000. Publicat în Monitorul Oficial al Republicii Moldova [online]. nr. 47-48 din 26-04-2001 Accesat [18.02.2021]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=122974&lang=ro#
9. Constituția Republicii Moldova, nr. 1 din 29-07-1994. Publicat în Monitorul Oficial al Republicii Moldova [online]. nr. 78 din 29-03-2016 Accesat [20.02.2021]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=128016&lang=ro#
10. Casatoria la romani. Drepturile si obligatiile sotilor in Roma antica [online]. Accesat [18.02.2021]. Disponibil: <https://www.avocato.ro/blog/casatoria-la-romani-drepturi-obligatii-roma-antica>
11. Divorț. Actele necesare și procedura de desfacere [online]. Accesat [21.02.2021]. Disponibil: <https://belegal.md/divort-actele-necesare-si-procedura-de-desfacere>
12. Înregistrarea căsătoriei- Portalul serviciilor publice desfacere [online]. Accesat [21.02.2021]. Disponibil: <https://servicii.gov.md/ro/service/ASP72>